

ВІДГУК

офіційного опонента **Алексєєнко Тетяни Федорівни**, доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України на дисертацію **Герасименко Вікторії Анатоліївни** «Соціальне виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні у 20 – 50-ті роки ХХ століття», представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

У концептуалізації педагогічного знання соціальне виховання визначається одним із предметів соціальної педагогіки, а специфіка його розкриття завжди є історично обумовленою. Тому дослідження проблеми соціального виховання попередніх поколінь, його осмислення та інтерпретація в нових умовах розвитку суспільства містить значний науковий інтерес, слугує неперервності знання, дозволяє здійснити упорядкування й цілісний аналіз домінуючих концептуальних ідей і підходів досліджуваного періоду та оцінку доцільності їх використання в сучасній виховній практиці. З цих міркувань не тільки актуальність, а й цінність дисертаційного дослідження **Вікторії Анатоліївни Герасименко** є незаперечною, а його зміст може слугувати джерелом у пошуку підходів до вдосконалення сучасного освітнього процесу та розв'язання його нагальних завдань, визначених сучасним законодавством щодо проблеми соціального виховання підростаючих поколінь.

Актуальність та соціальна значущість даного дослідження підсилюється також тим, що розкриття теми сконцентроване на важливих питаннях соціальної педагогіки, пов'язаних з виховним потенціалом освітнього середовища та вихованням дітей у культурно-дозвіллевій діяльності – нині вони викликають у педагогів і загалом у суспільстві велику стурбованість. Їх розкриття у досвіді діяльності позашкільних закладів освіти, в яких традиційно реалізується особлива модель виховання особистості, відкриває нові можливості в обґрунтуванні середовищного підходу, соціальних цінностей малої групи, а також механізмів засвоєння дітьми норм суспільної поведінки і

спілкування у процесі спільної діяльності, змістовного проведення вільного часу та розвитку соціальної активності особистості.

На підставі аналізу тексту дисертації В.А.Герасименко, автореферату та публікацій дисертантки, кількість яких є достатньою (всього 17, з яких 9 – у наукових виданнях), можна зробити висновок про змістовність і повноту викладених позицій, обґрунтованість зроблених висновків.

Зміст дисертації в цілому логічно структуровано у 3 розділи. Назви розділів змістовні та ємко відображають їх текстове наповнення. Логіка викладу дисертаційної роботи забезпечується чітко сформульованим науковим апаратом дослідження: мета, завдання і предмет – узгоджені; методи – адекватні до його предмета.

В основу методології дослідження покладено ретроспекцію – погляд у минуле, яка є доцільною у дослідженні історії розвитку об'єкта (в даному дослідженні – соціального виховання), та загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, які забезпечують зв'язок теоретичного й емпіричного рівнів знання. Функцію методології у даному дослідженні також виконує теорія соціального виховання.

Викликає схвалення структурований аналіз наукових праць щодо розроблення проблеми соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні в 20-ті–50-ті роки ХХ століття за змістовим принципом (р.1.2). Проте, за нашим уявленням, їх розкриття бажано було б зробити у зміненому порядку, розпочинаючи з групи праць про соціальне виховання у закладах позашкільної освіти, уникаючи смислових повторів.

Аналіз категоріального апарату дослідження засвідчує, що дисертантка добре оволоділа термінами і поняттями у проблемі соціального виховання та у сфері освітньої політики і функціонування позашкільної системи освіти в Україні періоду 20 – 50-тих років ХХ століття. На основі ретроспективного аналізу педагогічної думки провідними категоріями в осмисленні проблеми Вікторією Анатоліївною визначено «дозвілля» (як історичне та соціально-культурне явище), «дозвілєву діяльність» (як вид активності), «соціальне

виховання» (як практико-орієнтовану діяльність з формування соціально значущих якостей особистості у середовищі її перебування). У такому узагальненому змісті виокремлених понять окреслено роль позашкільної освіти (р.1.3., С.77-92). Це дозволило автору дисертації запропонувати дефініцію «Соціальне виховання дітей у закладах позашкільної освіти» та визначити її як «цілеспрямований процес розвитку неповнолітніх, засвоєння ними загальноприйнятих суспільством цінностей, соціальних знань і цінностей, соціального досвіду, норм і правил соціальної поведінки, який відбувається під керівництвом вихователя чи наставника (С.92). У подальшому змісті роботи таке визначення базового поняття дослідження набуло наповнення конкретним змістом.

Викликає зацікавленість історія становлення позашкільної освіти в Україні та розкриття тих передумов, які визначали концептуальні ідеї соціального виховання у 20 – 50-ті роки ХХ століття як пріоритетного (всі діти були оголошені державними; створювались нові моделі установ для перебування та соціального виховання дітей; виховний процес було максимально уніфіковано). Авторська періодизація процесу соціального виховання дітей у позашкільних закладах освіти за поділом і назвами періодів, а також характеристика виокремлених етапів сприймаються виваженими, доцільними і обґрунтованими.

Також у розкритті цього аспекту варто відмітити відповідальне ставлення В.А. Герасименко до визначеності та дотримання історичної правди щодо адміністративно-територіального поділу України, який у контексті історичних реалій у досліджувальний період дещо змінювався, а також опису освітньої політики України як складової у політиці СРСР (Р.2.).

Досвід інституалізації соціально-виховних впливів у закладах позашкільної освіти, особливості розвитку ідей та накопичення досвіду соціального виховання, діяльності позашкільних закладів освіти у просвіті населення (в тому числі і за участі дитячих бригад) конкретизовано В.А.Герасименко в описі конкретних форм і методів виховної роботи за

пріоритетними напрямками, а також інфраструктури системи закладів позашкільного типу та їх функцій) (Р.3). Цінність цього матеріалу визначається його практичною зорієнтованістю.

Об'єктивність дослідження, ступінь обґрунтованості його наукових положень забезпечується залученням та належним аналізом значної джерельної бази з педагогіки, соціальної педагогіки, психології та історії (446 найменувань, з них 4 – іноземною мовою). Джерельна база містить велику кількість первинних джерел, зокрема нормативно-правових, архівних документів і матеріалів періодичних видань – у своїй сукупності вони утворюють основу наукової роботи та засвідчують об'єктивність її висновків.

Новизна та найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації, виявляються у цілісному осмисленні теорії й практики соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні у 20–50-ті роки ХХ століття; розкритті його передумов (наслідки революційних подій та громадянської війни, поширення явища дитячої безпритульності і бездоглядності, зміна ідеологічної концепції розвитку держави, розбудова позашкільної освіти як інноваційного педагогічного явища); авторському обґрунтуванні періодизації у контексті концептуальних ідей розвитку соціального виховання (1920–1935 рр. – інноваційний, 1936–1945 рр. – екстенсивний, 1946–1958 рр. – інтенсивний); комплексному узагальненні: *змісту* соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти за просвітницьким, пропагандистським, агітаційним, дослідницьким, науково-технічним, природничо-натуралістичним, фізкультурно-оздоровчим, національно-патріотичним, військово-політичним, естетичним, трудовим та іншими напрямками виховання; *організаційних форм, методів, засобів та інфраструктури* дитячого дозвілля.

Основні положення і результати дослідження упроваджено у сучасний освітній процес, що підтверджується їх апробацією та довідками.

Не викликає сумніву практична значущість пропонованого дослідження, яка полягає у: висвітленні ідей та систематизації досвіду соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні у 20-х – 50-х роках

XX століття; екстраполяції отриманих результатів дослідження в освітню практику сучасних позашкільних закладів. Одержані результати можуть стати основою для підготовки екскурсійних заходів, написанні підручників та посібників з історії педагогіки та соціальної педагогіки, визначення можливостей використання позитивних соціально-педагогічних здобутків минулого у сучасних освітніх та соціокультурних умовах.

Таким чином поставлені в дисертації завдання знайшли своє відображення й розв'язання.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням, які подані в тексті дисертації.

Разом з тим, загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі **зауваження й побажання** до змісту роботи:

1. У Р.1 дисертації автор, розглядаючи проблему соціального виховання дітей у позашкільній сфері в історії педагогічної думки, аналізує джерела від епохи Античності і до сучасності. Вважаємо, що у її розкритті більшою мірою слід було б спиратися саме на вітчизняний досвід.

2. Відмічаючи велику пошукову роботу автора щодо визначення етапів соціального виховання дітей (Р.2), все ж зазначимо, що наведена велика кількість періодизацій перенавантажує текст. На нашу думку, їх огляд достатньо було б обмежити тими періодизаціями, які за темою і хронологічними межами є найбільш наближеними до даного періоду дослідження.

3. Зважаючи на різноаспектний досвід розвитку соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти у 20 – 50-і рр. XX ст. бажано було б на кожному з виокремлених етапів визначити позитивні й негативні тенденції, а також ті, що знаходять своє підтвердження у сучасній виховній практиці і можуть бути у перспективі.

4. Зважаючи на сучасні виклики, запити науки та практики, у дослідженні бажано було б присвятити більше уваги питанням національного виховання дітей як складової їх соціального виховання у період тимчасового набуття

Україною незалежності у 20-ті рр. ХХ ст.

5. Виклад змісту Р.3. дисертації потребує посилення аналітичного аспекту та більш чіткого окреслення авторської позиції щодо оцінки ефективності форм і методів соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти досліджуваного періоду.

6. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи вважаємо доцільним видання за її змістом навчально-методичних рекомендацій або практичного посібника для педагогів позашкільних навчальних закладів.

Однак, висловлені зауваження і побажання не мають принципового характеру і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження В. А. Герасименко і є швидше приводом для наукової дискусії та науково-методологічної рефлексії.

Висновок. Цілісний аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження за темою *«Соціальне виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні у 20–50-ті роки ХХ століття»* є завершеною, цілісною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення, містить нові, раніше не захищені наукові положення, заслуговує позитивної оцінки, повністю відповідає обраній спеціальності та вимогам п.п. 9,11-14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – **Герасименко Вікторія Анатоліївна** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії соціальної педагогіки
Інституту проблем виховання НАПН

Т. Ф. Алексєнко
Т. Ф. Алексєнко
ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ
Зав. відділу кадрів
Інституту проблем виховання НАПН України
Т. Ф. Алексєнко